

УДК 377.112.4.001+371.13

Н. А. СЕНЬОВСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В ПРОЦЕСІ ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГІКИ

Охарактеризовано поняття «професійна саморегуляція педагога», висвітлено її значення в контексті фахової діяльності. Описано особливості підготовки майбутніх учителів до професійної саморегуляції в процесі лабораторно-практичних занять курсу педагогіки з елементами тренінгу. Запропоновано методiku організації основних етапів пар, деталізовано особливості проведення останніх. Конкретизовано реалізацію принципів навчання у контексті мети дослідження.

Ключові слова: професійна саморегуляція вчителя, лабораторно-практичні заняття, зміст, методи та принципи формування умінь і навичок фахової саморегуляції.

Н. А. СЕНЬОВСКАЯ

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕГУЛЯЦИИ В ПРОЦЕССЕ ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ПО ПЕДАГОГИКЕ

Охарактеризованно понятие «профессиональная саморегуляция педагога», описано ее значение в контексте практической деятельности. Анализируются особенности подготовки будущих учителей к профессиональной саморегуляции в процессе лабораторно-практических занятий курса педагогике с элементами тренинга. Предложено методiku организации основных этапов пар, детализированы особенности проведения последних. Конкретизирована реализация дидактических принципов в контексте цели исследования.

Ключевые слова: профессиональная саморегуляция учителя, курса педагогике с элементами тренинга, содержание, методы и принципы формирования саморегуляционных умений.

N. L. SENOVSKA

PARTICULARITY OF FUTURE TEACHERS PREPARATION TO PROFESSIONAL SELF-REGULATION DURING PEDAGOGICAL LABORATORY-PRACTICAL LESSONS

The article defines the essence of the term «teachers professional self-regulation» and deals with this phenomenn in the activity of modern pedagogues. Theanalygig of particular conditions and ways of forming professional self-regulation during pedagogical laboratory-practical lessons with elements of training has been presented. Principles of forming the ability of professional self-regulation of future teachers have been concretized.

Key words: professional self-regulation of teachers, pedagogical laboratory-practical lessons, principles of forming the ability of professional self-regulation.

Спеціальні професійні уміння майбутні учителі формують не стільки під час опрацювання конкретних тем навчальної програми, скільки в процесі соціальної взаємодії (з однокласниками, викладачами, а в період проходження педагогічної практики – з колегами, учнями, їхніми батьками, методистами). Вони змінюються на психофізіологічному, психічному

та особистісному рівнях, вчать вирішувати все складніші завдання. Тому саморегуляція, самоактуалізація та саморозвиток є основою суб'єктного буття особистості майбутнього педагога, необхідною передумовою й стрижневим складником успішної фахової діяльності.

Одним із завдань педагогіки вищої школи є переосмислення традиційних уявлень про розвиток особистості вчителя, її «внутрішній світ», спонукальні сили, об'єктивні фактори та суб'єктивні умови фахового зростання, а також формування професійної компетентності й особистісної саморегуляції майбутніх педагогів. Остання розкриває природу і механізм ініціативності, самостійності, відповідальності тощо. Саморегуляція формується у сфері суспільних відносин під впливом вольової діяльності особистості ще в дитинстві, але її розвиток не припиняється впродовж усього життя людини.

Дослідники (Г. Качан [1], Л. Лантух [2], В. Чайка [4] та ін.) вважають, що вчителі з високим рівнем професійної саморегуляції відзначаються краще розвинутою соціальною адаптацією до умов сучасного середовища, формують у своїх учнів почуття психологічної захищеності та безпеки, забезпечують високу продуктивність педагогічної діяльності, якісніше й ефективніше реалізують свій особистісний, творчий та інтелектуальний потенціал. Отже, відзначений феномен містить усвідомлене прийняття довільних рішень, добір, оцінку засобів реалізації задуманого, самоаналіз вчинків, визначення позицій щодо подій, ситуацій та ціннісне ставлення індивіда до самого себе.

Професійну саморегуляцію вчителя визначаємо як інтегративну особистісну професійну характеристику педагога, котра передбачає усвідомлення ним своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища та доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації. Вона формується під впливом двох основних факторів: соціуму та волі, дію яких доцільно оптимізувати, насамперед створити умови для розвитку та корекції фахових навичок і вмінь студентів під час підготовки до педагогічної діяльності (від аудиторних занять до педагогічної практики). Для цього необхідно застосовувати адекватні методи та форми навчання, забезпечити зворотній зв'язок.

Мета статті – розкрити особливості підготовки майбутніх учителів до професійної саморегуляції в процесі лабораторно-практичних занять з педагогіки з елементами тренінгу.

Підготовка студентів до професійної саморегуляції вчителя здійснюється під час проведення пропедевтичних практик, вивчення дисциплін педагогічного циклу. Серед навчальних дисциплін, у процесі вивчення яких здійснюється формування готовності майбутнього вчителя до професійної саморегуляції, варто виокремити основну – «Педагогіку».

Значну частину змісту курсу становить інформація про ключові поняття, термінологію та структуру психолого-педагогічних категорій. Студенти вчать свідомо оперувати ними, під час вивчення тем «Процес виховання. Принципи виховання», «Закономірності, принципи і правила навчання», «Теорія цілісного педагогічного процесу» закладаються основи педагогічного мислення майбутніх учителів, формуються їхні вміння та навички приймати оптимальні рішення, враховувати педагогічні закономірності, принципи виховання і навчання. Для здійснення професійної саморегуляції високого рівня майбутні педагоги повинні навчитися свідомо аналізувати та коригувати взаємини в учнівському колективі, грамотно розвивати стосунки з різними суб'єктами психолого-педагогічного процесу. Важливо наголосити, що вчитель – це приклад для тих, кого він навчає. Тому будь-яку інформацію про формування особистості студентам доцільно проаналізувати і застосувати окремі рекомендації для власного самовдосконалення (зокрема фахового) і для впливу на учнів. Такий аспект підготовки до професійної саморегуляції вчителя може бути висвітлений у темах «Розвиток, формування, соціалізація і виховання особистості», «Мета виховання».

Щоб забезпечити формування у майбутніх учителів умінь і навичок прогнозувати, проектувати, коригувати педагогічний процес, аналізувати урок, виховний захід, педагогічні ситуації, окремі педагогічні явища, результати виховання і навчання, необхідно спиратися на зміст тем «Процес навчання, його структура», «Організаційні форми і системи навчання», «Технології навчання», «Інноваційна діяльність у системі освіти».

Таким чином, у процесі сприймання теорії на лекціях та самостійного опрацювання матеріалу студенти набувають необхідних теоретичних і прагматико-процедурних знань, у їхній свідомості формується теоретична модель умінь та навичок професійної саморегуляції вчителя.

Але необхідні вправлення, тому велике значення мають лабораторно-практичні заняття з педагогіки. Пропонуємо викладачам використовувати під час їхньої організації елементи тренінгу, що сприятиме відпрацюванню окремими студентами прийомів та методів фахової діяльності.

Програмою передбачено 5 лабораторно-практичних занять: 3 – у першому семестрі вивчення предмета і 2 – в другому. Було обрано три теми з теорії виховання («Методи і прийоми виховного впливу на особистість», «Організаційні форми виховної роботи», «Класний керівник у сучасній школі»), одна із із дидактики («Типологія і структура уроків») та одна з школознавства («Методична робота у школі»). Структуру кожного заняття формують послідовні етапи дій (процедури), які можна об'єднати у три групи: розминка (інформування, правила роботи в групі, знайомство, «криголами», тобто, емоційне входження у заняття), основна частина (рольові та ділові ігри, пантоміми, вправи, розв'язування педагогічних задач, міні-самостійні), розрядка (обговорення, рефлексія – «вихід» з атмосфери, яка виникла під час заняття).

Досвід засвідчує, що застосування елементів тренінгу на лабораторно-практичних заняттях з курсу «Педагогіка» допомагає викладачеві адаптувати студентів до педагогічної діяльності, навчити їх правильно спілкуватися зі своїми майбутніми учнями, швидко знаходити оптимальне рішення в процесі фахової діяльності, розвиває педагогічні здібності. Доцільно застосовувати різноманітні засоби навчання: відеоматеріали, комп'ютерні презентації, таблиці, аудіозаписи тощо.

Лабораторно-практичне заняття з елементами тренінгу є найефективнішим, коли проблема актуалізована, усвідомлена і студенти готові активно працювати над пошуком нової, кращої моделі поведінки. Тому, повідомляючи тему й завдання заняття, дуже важливо викликати інтерес, сформувані позитивну мотивацію, довести значення теми для особистісного й професійного вдосконалення майбутніх педагогів. Це сприятиме їхньому активному залученню в процес вправлення та дидактичної гри. Різновидами останньої є рольова і ділова гра, аналіз конкретних психолого-педагогічних ситуацій, аналіз інцидентів, розв'язання педагогічних задач, «мозкова атака», ігрове проектування тощо. Вони імітують реальні життєві ситуації, які вимагають застосування певних професійних умінь, тому їх доцільно використовувати для формування фахових навичок майбутніх учителів.

Велике значення має колективна та індивідуальна рефлексія, усні та письмові самозвіти студентів, завдяки яким вони можуть усвідомити й оцінити свої досягнення та недоліки, порівняти їх із результатами інших членів групи.

Роботу впродовж усього заняття варто організовувати, спираючись на правила, із якими студенти мають бути ознайомлені заздалегідь (табл. 1).

Кожне лабораторно-практичне заняття оцінюється певною кількістю балів відповідно до розподілу балів усього навчального курсу «Педагогіка». Половину цих балів, які відводяться на одне заняття, доцільно «закріпити» за письмовими міні-самотійними (студенти демонструють володіння термінологією), решту – за вправленнями, де варто відзначати не стільки правильні відповіді та реакції, скільки нестандартність мислення й активну участь в роботі.

Таблиця 1

Правила роботи в групах на лабораторно-практичних заняттях

<i>№ з/п</i>	<i>Назва правила</i>	<i>Тлумачення</i>
1.	Усвідомлена активність	Активність, відповідальність кожного за результати роботи групи.
2.	Закритість групи	Все, що відбулося на тренінгу, не повинно виноситися за його межі.
3.	Відвертість та щирість	Учасники мають постаратися відкинути всі ролі і бути самими собою. Спробувати говорити те, що вони думають чи відчують.
4.	Право сказати «Стоп»	Якщо один із членів групи не бажає відповідати на якесь запитання, брати участь у грі тощо (через небажання бути щирим, неготовність бути відвертим), він піднімає руку і каже: «Стоп», виключаючи себе з участі в процедурі. Це правило бажано використовувати якнайрідше, адже воно обмежує

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

		людину у пізнанні себе.
5.	Право власної точки зору	Усі учасники заняття визнають право кожного на висловлення своєї думки; не оцінюють і не засуджують жодні висловлювання як погані чи хороші; не переривають того, хто говорить. Критикувати потрібно не людину, а конкретний учинок, і намагатися дотримуватися теми.

Варто зазначити, що у процесі проведення лабораторно-практичних занять з педагогіки та, як наслідок, формування умінь і навичок професійної саморегуляції специфічно реалізуються основні дидактичні принципи.

Принцип професійної спрямованості процесу навчання передбачає цілісність підготовки до професійної саморегуляції вчителя за допомогою розв'язання комплексів завдань і педагогічних задач різних типів і рівнів складності. Таким чином, моделюються реальні педагогічні процеси, активізується продуктивна діяльність викладача і студентів, здійснюється розвиток пізнавального інтересу, активності, самостійності майбутніх учителів, формуються їхні уміння.

Принцип зв'язку теорії з практикою забезпечує зв'язок цілей та змісту навчання не тільки з оволодінням науково-теоретичними положеннями, поняттями, законами, теоріями, а й з розкриттям їхніх численних проявів у практичній фаховій діяльності. Цей принцип постійно реалізується за допомогою аналізу реального педагогічного процесу та лабораторно-практичних занять, що забезпечує єдність прийняття студентами рішень та їхньої практичної реалізації.

Принцип науковості навчання вимагає не тільки організації засвоєння студентами наукових фактів, законів, теорій, а й розуміння ними тенденцій розвитку сучасної психолого-педагогічної науки, її методології. На цій основі формуються уміння аналізу, прогнозу, узагальнення даних емпіричного досвіду, приймання оптимальних рішень.

Принцип доступності передбачає обов'язкове співвідношення реальних навчальних можливостей студентів із змістом освіти, вибором методів навчання і контролю.

Принцип систематичності і послідовності навчання забезпечує виявлення міждисциплінарних зв'язків у навчанні. Основна вимога – дотримуватися наступності у вивченні окремих тем і навчальних дисциплін. Важливо також організувати забезпечення логічних зв'язків між засвоєнням знань, формуванням умінь і навичок, формами та методами навчання і формами й методами контролю (самоконтролю) за навчально-пізнавальною діяльністю студента.

Принцип індивідуалізації та диференціації навчання вимагає врахування індивідуальних особливостей емоційно-вольової, дієво-практичної, інтелектуальної сфер, психічного та фізичного стану майбутніх учителів. Організація навчально-виховного процесу у педагогічних вузах, згідно із вимогами цього принципу, забезпечує розвиток пізнавального інтересу, активності, самостійності, творчих здібностей. Цьому сприяє застосування різних засобів і методів розвитку мотивації студентів, залучення майбутніх фахівців до адекватного самоаналізу, формування у них умінь фізичної, інтелектуальної, моральної та емоційної саморегуляції. Таким чином, активізується потреба у знаннях, у розвитку професійних здібностей.

Принцип оптимізації передбачає формування механізмів професійної саморегуляції майбутніх педагогів через врахування у виборі навчальних завдань реальних можливостей студентів і умов діяльності; конкретизацію послідовності вивчення педагогічних дисциплін, що дає можливість визначити найважливіші елементи структури та механізмів професійної саморегуляції; раціональний вибір оптимальних методів навчання, застосування доцільних методів і засобів стимулювання і контролю з метою забезпечення самоорганізації, самоаналізу, самоконтролю, саморегулювання діяльності студентів.

Принцип свідомості, самостійності й активності у навчанні вимагає активізування мотиваційної сфери студентів для здійснення ними активної самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Це дає можливість трансформувати знання у метод пізнання нових фактів і явищ, спосіб формування переконань і світогляду; актуалізувати опорні знання на всіх етапах процесу їхнього засвоєння; сформувати вміння самоаналізу, самоконтролю і самооцінки; розвинути пізнавальну активність.

Принцип емоційності забезпечує оволодіння студентами вміннями керувати своїм настроєм, контролювати власні емоції; дає можливість формувати у майбутніх фахівців інтерес

до знань, до процесу і способів їх здобуття; передбачає появу почуття подиву, радості від успіху у навчанні.

Результатом описаного процесу є ефективне формування вмінь та навичок професійної саморегуляції вчителя у студентів молодших курсів, яке здійснюється під час лабораторно-практичних занять з педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Качан Г. А. Личностно-педагогическая саморегуляция как средство формирования педагогической культуры учителя экономики [Электронный ресурс] / Г. А. Качан // Материалы межвузовской научно-практической конференции «Профессиональная культура учителя экономики». – 1998. – С. 51 – Режим доступа к ресурсу: <http://rspu.edu.ru/university/institute/econom/str4.htm#m5>.
2. Лантух Л. І. Правда про психічний стан учителів та учнів [Електронний ресурс] / Л. І. Лантух // Постметодика. – 2001. – № 2. – С. 43. – Режим доступу до журналу: <http://www.ipe.poltava.ua/pm.34.lantukh.htm>.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2–4.
4. Чайка В. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: [монографія] / В. Чайка; ред. Терещук Г. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 275 с.